

megtoldotta néhány komor utalással. A riport így olvasmányosság tekintetében kétségkívül nyert valamennyit, ám a tények beszéde és az írói beszéd közötti kellemetlen disszonancia lépten-nyomon belerontott mégis a szövegbe. Később fokozatosan leépítette, kiküszöbölte az érzelmileg túl-exponált részleteket, s rátalált arra a látszólag szenvtelen, magabiztos hangra, amely Németh István riportjainak oly megkülönböztetően értékes sajátja. Dudás persze nem másolja vagy utánozza Némethet, még a helyszínválasztást illetően sem. Míg a *Zsebtükör* szerzője, írói munkásságának tapasztalatait is kamatoztatva, a riportnak egy zártabb, lekerekítettebb, mondhatnánk, szépprózai változatát dolgozta ki, addig Dudás Károly a több mozaikkockából összeálló, terjedelmesebb és terjedősebb, de több valóságíkot megmozgató és egybejátszó riporttal kísérletezik, amely már a szociográfiai tanulmány felé mutat előre. S valójában épp ennek örülhetünk igazán. Ha lesz rá módja, mert tehetsége kétségkívül van, talán már a közeljövőben meglep bennünket egy olyan hosszabb lélegzetű, nagyon hiányzó dolgozattal, amely ha nem is a „teljes valóság” képével, de valóságunk valamely részének teljes értékű képével a kétkedőkben is megerősítheti majd a legkisebb fiú törekvéseinek igazát.

UTASI Csaba

AZ ÖNIGAZGATÁS MINT ELMÉLET ÉS MINT FORRADALMI GYAKORLAT

Edvard Kardelj: *Szocialista öngazgatás*, Fórum Könyvkiadó, 1976

A marxizmus klasszikusai tudatosították, hogy a társadalom lényegét és tartalmát a benne érvényesülő termelési viszonyok határozzák meg. A termelési viszonyok alapját pedig a tulajdonviszonyok adják. Ennek ellenére a szocializmus tulajdonviszonyainak kérdése a marxista elmélet egyik legkevésbé feldolgozott része volt, egészen a jugoszláv öngazgatás elméletének és gyakorlatának kialakulásáig. Pedig az idő már rég megkövetelte a kérdés tisztázását, hisz egy téves gyakorlat hatására, a sztalinizmus befolyása alatt, a marxista elmélet még azt sem feszegette, mi a különbség a kapitalista társadalmi rendszeren belüli állami tulajdon meg a szocialista társadalmi rendszeren belüli állami tulajdon között, hanem ezzel kapcsolatban megelégedett néhány általános szöveg ismételtetésével. A jugoszláv marxisták történelmi érdeme, hogy az öngazgatás gyakorlatát formálva, és a gyakorlat tapasztalatait elméletileg feldolgozva, megbírták a szocializmus tulajdonviszonyainak kérdéseivel is. Ebből a szempontból történelmi jelentőségű Edvard Kardeljnek a társadalmi tulajdon-

ról szóló fejtegetése és általában az öngazgatás elméletének feldolgozásával kapcsolatos munkálkodása, amelynek néhány fontos terméke most magyar nyelven is napvilágot látott a Forum Könyvkiadónál készült gyűjteményben.

Edvard Kardelj válogatott tanulmányainak kötete öngazgatásunk több fontos állomásához, lényeges mozzanatához fűződő fejtegetést tartalmaz. Ezzel magyarázható, hogy a cikkek jellegük szerint nem egyformák, és így maga a gyűjtemény sem bír olyan belső egységgel és elméleti értékkel, mint ha egyetlenegy kérdés vagy az öngazgatás problematikájának átfogó feldolgozását adná. Ettől eltekintve azonban az olvasó választ kap az öngazgatás elméletének és fejlődésének néhány fontos kérdésére, és az itt megjelent fejtegetések alapján teljesebb képet formálhat az öngazgatás elméletéről.

Az öngazgatás elmélete megfogalmazásának alapja Edvard Kardelj műveiben a társadalmi tulajdon meghatározása: „A társadalmi tulajdon valójában ama társadalmi, gazdasági, politikai és jogi viszonyok összessége, amelyekben a társult munkában dolgozó emberek kapcsolatba lépnek a közös termelőeszközök — az együttes illetve társult munka feltétele — alapján, mégpedig az említett eszközök fölötti rendelkezés, valamint a termék illetve saját munkájukkal megteremtett jövedelem elsajátításának egyenlő joga és felelőssége alapján.” (225—226. oldal) A társadalmi tulajdon fogalmában kifejeződő társadalmi-termelési viszonyok megértésének kiindulópontja a közös és egyedi közötti bonyolult dialektikus viszony megértése: „Noha a termelőeszközök közösek, azok egyszerismind minden egyes dolgozó munkájának objektív feltételeit is jelentik és a munkás egyéni jogainak forrásai is ezekkel az eszközökkel szemben.” (226. oldal)

Ez a látszólag pusztán elméleti meghatározás mély forradalmi tartalmat hordoz, mert a szocialista fejlődés minden elferdülése és a dolgozóktól való mindennemű elidegenedés elleni harc alapján szolgál. Azt fejezi ki ugyanis, hogy a társadalmi tulajdon ténylegesen az egész társadalom, nem pedig a társadalomtól elidegenült bármilyen képződmény tulajdona, egyszerismind — éppen ezért, mert nem idegenül el a társadalomtól — valamennyi egyednek, a társadalom valamennyi tagjának a tulajdona. Ezzel egyúttal Kardelj megfogalmazta a szocializmus építésének és egyben az öngazgatás fejlődésének legbonyolultabb problémáját is: hogyan lehet szavatolni, hogy a társadalmi tulajdon valóban egyenlő mértékben és közvetlenül legyen az egyedek tulajdona is. Nem vitás, hogy ezzel a megfogalmazással hosszú távra megadta a szocialista örök tudatos tevékenységének célját és alapját is: az ily módon értelmezett társadalmi tulajdon következtetés érvényesülése csak hosszú folyamat eredménye lehet, és ebben a folyamatban minden elakadás a társadalmi tulajdon bizonyos megcsorbulásával jár.

Ha például a társadalmi tulajdon közösségi mozzanata elszakadt az egyedektől, a dolgozóktól, önállósul és abszolutizálódik, létrejön az ál-

lami tulajdon, amelynek jellemzésére Edvard Kardelj ezt hozza fel: „A bürokrata és technokrata nézetek védelmezői úgyszólván még tegnap is síkraszálltak az államtulajdonosi viszonyokért a termelésben és a társadalmi munkában, kisajátítva maguknak azt a jogot, hogy a munkásosztály nevében beszéljenek, és hogy monopolisztikus, illetve államtulajdonosi módon gyakorolják az igazgatást a munkásosztály többletmunkája fölött. Az ilyen monopólium eszmei védelmezői az osztályharcot azonosították az államapparátus hatalmával, a munkásosztályt az államapparátus uralgó rétegével, a proletariátus diktatúráját pedig ennek az apparátusnak a társadalmi szerepével.” (110. old.)

Az öngazgatás gyakorlata azonban azt mutatja, hogy a társadalmi tulajdon nemcsak a közösségi elemek elidegenülésével és önállósodásával szakadhat el az egyedektől, a dolgozóktól, hanem lehetséges az egyedi elemnek, mozzanatoknak az önállósulása, elidegenülése is, ami szintén a társadalmi tulajdon megcsorbulásához, az úgynevezett csoporttulajdon kialakulásához vezet. Ezzel a tünettel találtuk magunkat szemben az öngazgatás fejlődésének első szakaszában, amikor az öngazgatás tulajdonképpen, gyakorlatilag, a gyár falai közé szorult, a dolgozók gazdálkodási egységére, vállalatára, közvetlen közösségére korlátozódott. Ezzel a vállalati falain belül jelentkeztek a csoporttulajdonosi elemek, a vállalatok kívül viszont vagy az állam bürokrata-technokrata beavatkozása, vagy a piac anarchiája érvényesült. Mint Edvard Kardelj írja: „Az az ellentmondás, amely egyrészt a vállalatokban folyó öngazgatás, másrészt pedig a társadalmi újratermelés keretében meglevő államtulajdonosi viszonyok és bürokrata-technokrata monopólium kialakítására irányuló törekvések között fennállt, az ismeretes gazdasági és politikai problémákhoz vezetett.” (136., 137. oldal)

Edvard Kardeljnek a társadalmi tulajdonnal mint az állami tulajdon és a csoporttulajdon felszámolásából eredő társadalmi kategóriával kapcsolatos fejtegetéséhez szorosan odatartozik annak elméleti megindoklása is, hogy az alkotmányfüggelékek életbe léptetésével milyen változásokat eszközöltünk a társadalom struktúrájában, hogy az öngazgatás és annak alapja, a társadalmi tulajdon érvényesülhessen: az öngazgatás kiterjesztése a társadalmi újratermelés eszközeinek egész körforgására; az állami jogi intézmények, szervezetek és rendelkezések idomulása az öngazgatási integráció szükségleteihez; a társadalmi munka úgynevezett gazdasági és nem gazdasági részének integrációja; a küldöttrendszer és az öngazgatási érdekközösségek létrehozása; a szervezett szocialista erők szerepének növelése; a kommuna szerkezetének fejlesztése; a nemzetek és nemzetiségek közötti viszony továbbfejlesztése stb.

De még alkotmányos, törvényes, gyakorlati intézkedéseink és rendszabásaink elméleti feldolgozásánál is fontosabb annak a folyamatnak a megvilágítása, amely az öngazgatás, a társadalmi tulajdon fejlődését szavatolja: „Forradalmunk lendülete elsősorban azért győzedelmeskedett

és aratott sikereket, mert nem rámaszkodott sem a szubjektív dogmákra, sem pedig a gyakorlat pusztá pragmatizmusára és empirizmusára, hanem a tudatos és alkotó szocialista forradalmi akcióra, amely előrelépést jelentett a munkásosztály jelenlegi és hosszú távú történelmi érdekeinek megvalósításában, és amely a maga céljainak és feladatainak helyénvalóságát szakadatlanul a gyakorlatban ellenőrizte és helyesbítette.” (231. oldal) A világ átalakítása forradalmi gyakorlatának egybekapcsolódó, egymást átítató dialektikus szakaszai tehát: a problémák tudatosítása, a megoldásnak az alkotmány, illetve törvény erejű megfogalmazása, a gyakorlat átalakítása a tudatos társadalmi tett által megtalált megoldások szellemében és a gyakorlat szakadatlan kritikai felmérése, a gyakorlat iránt következetesen kommunista tudatos viszony.

Ebben a szakadatlan folyamatban fejlődik az öngazgatás, haladunk a társadalmi tulajdon mint szabad termelők közösségének anyagi alapja felé. Erre az állandó folyamatra és soha nem lanyguló forradalmi gyakorlatra készíti fel és fegyverzi fel a jugoszláv kommunistákat Edvard Kardelj elméleti munkássága, amelynek néhány gyöngyszemét most a vajdasági magyar olvasó is kézhez kapta.

BÁLINT István

TOBB, MINT MŰVÉSZELETRAJZ

Molnár Gál Péter: *Emlékpróba*, Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1977

1.

Sajátos a színház és a könyvek kapcsolata. Nemcsak a drámákat tartalmazó könyvekre gondolok, sőt ezúttal elsősorban nem a színműkötetekre, hanem a színházról, a színház jelentős egyéniségeiről írt könyvekre. A színháznak szüksége van a vele foglalkozó, a róla szóló könyvekre — ezekben folytatódik az, ami két-három órányi létezés után szédületes gyorsasággal múlttá válik, este fél nyolctól tízig, fél tizenegyig él csak, hogy azután mindössze a nézők halványodó emlékfoszlányaiban, sárguló fényképeken, egy-egy leírásra is vállalkozó kritikában maradjon fenn. A pillanatnak élő művészet is igényli az örökkévalóságot, a maradandóságot. És ezt vállalják magukra a színházról írt könyvek, a színész- és rendezőportré, a stílus- és művelődéstörténeti dolgozatok — mindazok a munkák, amelyek az egyes előadások részleteinek leíró megörökítésére vállalkozva próbálják a maradandóságnak átadni a pillanat művészetét. És éppen ezekből a munkákból van a legkevesebb a színházi szakirodalomban. Nyilván azért, mert az élmények megörökítésének, az emlékek